

Marta Szabat

Meandry etyki troski

Maciej Uliński, *Etyka troski i jej pogranicza*, Wydawnictwo Aureus, Kraków 2012, s. 260.

Współcześnie etyka troski (*care ethics*) jest jednym z chętniej analizowanych nurtów etycznych. Przyczyn jej popularności można upatrywać, z jednej strony, w specyficznych warunkach społecznych i cywilizacyjnych związanych ze wzrostem zapotrzebowania na zawody tak zwane „opiekuńcze” dotyczące profesjonalnej opieki medyczno-socjalnej bądź pedagogicznej. Z drugiej strony wzrastająca emancypacja podmiotów w krajach o ustroju demokratycznym, w tym pacjentów, oraz gwarantowane im prawnie prawo autonomicznych wyborów prowadzą do niechęci w stosunku do wszelkich przejawów paternalizmu.

Maciej Uliński, autor pracy zatytułowanej *Etyka troski i jej pogranicza* rzetelnie prezentuje różnorodne aspekty etyki troski, poczynając od ogólnego zarysowania jej specyfiki, poprzez charakterystykę poszczególnych koncepcji tego rodzaju etyki, kończąc na wskazaniu niektórych teorii filozoficzno-etycznych mogących w pewien sposób uzupełniać bądź dopełniać niektóre założenia tytułowej etyki.

Książka składa się z czterech części. W pierwszej, zatytułowanej *Klasyczna etyka troski* czytelnik zostaje wprowadzony w tematykę, poznając etykę troski w jej najogólniejszym zarysie. Podjęte zostają następujące zagadnienia: antypaternalizm, sytuacjonizm i partykularyzm (antynormatywność), dowartościowanie uczuć i emocji (empatia jako źródło poznania), dialogiczność, analizy relacji bezpośrednich (przy szczegółowej analizie relacji pośrednich). Za cel zaś i istotę tej etyki uznane zostają: analiza logiki, psychologii i dynamiki całej gamy relacji, wyodrębnianie i opis cech charakteru sprzyjających budowaniu relacji troski, pomoc w kreowaniu etycznego „Ja”, opis patologii troski, określanie kryteriów wyboru przedmiotu troski w sytuacji konfliktu roszczeń i potrzeb, idealny dom jako paradygmat relacji społecznych oraz macierzyństwo jako swego rodzaju wzorzec społecznych zachowań. Realizację powyższych, ogólnych przesłanek autor pokazuje zarówno na przykładach prekursorów etyki troski, takich jak Milton Mayeroff czy Carol Gilligan, jak i na teoretykach etyki troski (koncepcje Sary Ruddick, Nel Noddings i Virginii Held). Pierwsza część jest najbardziej obszerna, przejrzysta napisana i czytelnik może się z niej wiele nauczyć w kwestii natury oraz celów prezentowanej etyki.

W drugiej części autor koncentruje się na rozszerzeniu perspektywy troski przede wszystkim o aspekty polityczne i instytucjonalne. W centrum rozważań znajdują się zagadnienia dotyczące relacji troski do innych wartości, przede wszystkim do autonomii oraz do sprawiedliwości. Bazując na analizach Grace Clement, Joan C. Tronto, Demut Bubeck, Oleny Hankivsky, Fiony Robinson, autor stawia pytania o możliwości realizacji ideałów etyki troski w warunkach instytucjonalizacji opieki na wielu społecznych polach. Jak już zostało wspomniane wyżej, problemy dotyczą przede wszystkim niektórych zawodów opiekuńczych. Pracownik chcący kierować się ideałami etyki troski ma utrudnione zadanie. Nie spotyka się bowiem wyłącznie z osobą/człowiekiem, ale spotyka się z „klientem”, „uczniem”, „podopiecznym” czy „pacjentem”, co oznacza wejście w relację profesjonalną i przyjęcie określonego modelu komunikacyjno-zawodowego. Wiąże się to z ograniczeniami systemowymi we wzajemnej relacji. Warto w tym miejscu przywołać słowa autora książki (nawiązującego do rozważań Grace Clement):

We wszystkich profesjach tego rodzaju nowe technologie i związane z nimi procedury postępowania stwarzają silne zagrożenie dla autonomii ich przedstawicieli. Ostatnie zmiany technologiczne i pomysły metodyczne (procedury) powodują jednak znaczącą specjalizację czynności zarówno opiekuńczych, jak nauczycielskich i znaczne ich rozłożenie na wiele wykonujących je podmiotów. [...] Oznacza to pewnego rodzaju dehumanizację zawodów troski. W przypadku profesji medycznych, kto inny bada, a właściwie wiele różnych osób bada różne organy, kto inny stawia diagnozę, kto inny wykonuje potrzebne zabiegi, jeszcze kto inny przepisuje dietę [s. 125].

W dalszej części pracy autor wskazuje na niektóre teorie moralno-społeczne mające z etyką troski wiele wspólnego choć nie identyfikujące się z nią. Zasadniczą podstawą rozważań w części trzeciej jest, z jednej strony, koncepcja Michaela Slote'a, przedstawiciela tak zwanej etyki cnót, z drugiej zaś teoria Daniela Engstera. Rozważania na temat troski o innych jako życzliwości wydają się nieodłącznie wpisane w rozważania etyki cnót, czyli etyki dotyczącej kształtowania ludzkiego charakteru. Teorie zaś państwa opiekuńczego czy też, jak w wypadku Engstera, „minimalnie opiekuńczego” również prowokują pytania o granice troski w stosunku do autonomii i sprawiedliwości społecznej.

W ostatniej części pracy zostały naszkicowane możliwe inspiracje podejmowane przez niektórych przedstawicieli etyki troski. Najciekawsze wydają się nawiązania Ruth C. Groenhout, która czerpie z etyki miłości św. Augustyna i z koncepcji podmiotu Emmanuela Lévinasa. Istotne jest również nawiązanie samego autora do etyki Tadeusza Kotarbińskiego i do jego moralnego wzoru „spolegliwego opiekuna”. Najbardziej jednak zaskakującą

inspiracją jest przywołanie przesłania XIV Dalajlamy diagnozującego najistotniejsze bolączki zachodniej cywilizacji w świetle własnej etyki opartej na wielowiekowej tradycji.

Niewątpliwą zaletą pracy jest uporządkowanie zasadniczych problemów, wątków, inspiracji, nazwisk. Czytelnik sięgający po lekturę na pewno „nie pogubi się” w rozmaitych nurtach etyki troski i w nawiązaniach do niej. Wydaje się, że książkę można traktować jako swoisty przewodnik po meandrach etyki troski a nawet jako podręcznik podstawowych pojęć i zagadnień związanych z tym obszarem etycznych rozważań. Jedynym mankamentem pracy wydaje się słabe wyeksponowanie krytycznych analiz samego autora ukrywającego się za kolejno analizowanymi koncepcjami. Jednakże głównym założeniem książki było prawdopodobnie przybliżenie i przedstawienie czytelnikowi tytułowej problematyki, stąd własne przemyślenia autora zeszły na drugi plan.